

EUCKEN RUDOLF

ELÄMÄN
TARKOITUS JA
ARVO

Rudolf Eucken

Elämän tarkoitus ja arvo

«Public Domain»

Eucken R.

Elämän tarkoitus ja arvo / R. Eucken — «Public Domain»,

© Eucken R.

© Public Domain

Содержание

Alkulause	5
Johdanto	6
Ajan vastaukset	8
Vanhemmat elämäkäsitykset	9
Uskonto	9
Immanenttinen idealismi	11
Uudemmat elämänmuodostukset	15
Työkulttuuri	15
Välittömään maailmaan supistuvan kulttuurin elämäkuvat	17
Naturalistinen ja intellektualistinen elämänprobleemin ratkaisu	17
Конец ознакомительного фрагмента.	22

Rudolf Eucken

Elämän tarkoitus ja arvo

Alkulause

[Tässä suomennoksessa, joka on pääasiallisesti suoritettu ensimmäisen painoksen mukaan, on, tekijän valtuutuksella, otettu huomioon toista melkoisesti uudestaan kirjoitettua 1909 ilmestynyttä painosta. – Suomentaja on kiitollisuudenvelassa tohtori Z. Castrénille hänen suorittamastaan suomennoksen tarkastuksesta.]

Käsittelemällä kysymystä elämäni tarkoituksesta ja arvosta koetan tuoda aikamme sisäiset probleemit mahdollisimman lähelle kutakin yksityistä ihmistä ja saada hänet ottamaan osaa niiden pohtimiseen. Tehtävän käsittäminen tältä kannalta asetti filosofiselle pohdinnalle erinäisiä rajoja; tutkimuksemme toivoo kuitenkin voivansa osoittaa, että näidenkin rajojen sisälle jää kyllin selvitettävää. Joistakin lukijoista voi ehkä ensimmäinen, kriittinen osa tuntua liian laajalle ulotetulta. Mutta ratkaiseva pääpontemme, josta elämän uudelleenlujittaminen ja kulttuurin nuorentuminen riippuu, voi saavuttaa täyden vakuuttavan voiman vain siten, että se osoitettiin ainoaksi mahdolliseksi päämaaliin vieväksi tieksi; mutta tätä varten tuo kritiikki oli ehdottomasti tarpeellinen, se ei ole asian rinnalla, vaan itse asiassa.

Jena, joulukuussa 1907.

Johdanto

Ken meidän päivinämme ryhtyy kysymykseen, onko ihmiselämällä tarkoitusta ja arvoa, hänelle ei voi olla epäilyksenalaista, ettei edessä ole valmiin saavutuksen kuvaileminen, vaan että on merkittävä tehtävä, tehtävä, joka ei ole ratkaistu, mutta jonka ratkaisuun ryhtymästä on mahdoton luopua. Ettei nykyinen elämäkanta tässä suhteessa anna mitään varmaa ja iloista myöntävää vastausta, se on lähemmin osoitettava. Ilman sen enempää todistelua on selvää se, ettemme voi luopua sitä etsimästä. Elämä asettaa meidät ihmiset monenlaisten vaikutelmien ja tehtävien eteen, ne eivät välittömästi muodosta mitään eheätä kokonaisuutta, ei kohoa niiden runsaudesta helposti ja varmasti mitään johtavaa päämäärää. Ja tätä paitsi ei elämä suinkaan ole sulaa iloa ja nautintoa, se kysyy työtä ja vaivaa, se vaatii kieltäymistä ja uhrautumista. Herää tällöin kysymys, tokko tämä työ ja vaiva kannattaa, tokko kokonaissaavutus kykenee korvaamaan kaikki kestetyt vaarat ja tappiot ja oikeuttaa vastaamaan myöntävästi. Tämä ei ole pelkästään teoreettinen probleemi; elämäkin voi vasta silloin kohota korkeimmilleen, kun sillä varmana on edessään arvokas päämäärä ja kun tästä tietoisuudesta virtaa jännitystä ja mielihalua kuhunkin yksityiseen toimintaan.

On sellaisia aikoja jolloin tämä kysymys on nukuksissa, koska edellisen ajan perintö ja ympäristö antavat pyrkimyksille varman suunnan eivätkä päästä kohoamaan minkäänlaista epäilyä tarjolla olevia tarkoituseriä kohtaan. Mutta jos kerran epäily herää, epäily koko kokonaisuutta kohtaan, niin se tuhoavan kulovalkean tavoin leviää ympäri; kysymys käy sitä monimutkaisemmaksi, kuta enemmän sitä aprikoitsemme; olemme silloin voimaimme äärimmällä rajalla, kun ehkä olemme saaneet todistetuksi, että elämällemme huolimatta kaikesta ensi näyttämän sekavuudesta kuitenkin on tarkoitus ja arvo ja että siihen on luottamuksella antauduttava. Tällaisen epäilyksen lunoissa on meidän oma aikamme. Sen heikkous tässä kohden käy jo ilmi siitä, ettei se keskellä hämmästyttäviä ennätyksiä ja lakkaamatonta edistystä omista sydämessään oikeata onnentunnetta, ettei ihminen suinkaan ole kohonnut eheään varmuuteen omasta itsestään ja että hän on taipuvainen halventamaan itseään ja arvostelemaan oman asemansa kaikkeudessa alhaiseksi. Lähemmin tarkastellessamme huomaamme paljon pyrkimystä elämän yhtenäisyyteen, mutta samalla huomaamme tämän pyrkimyksen jo sinänsä särkyneen vieläpä aivan päinvastaisiksi suunniksi: pohjiaan myöten erilaiset synteetit ja elämän muodot tarjoutuvat omaksuttaviksi. Mutta kun mikään niistä ei saa varmaa voittoa toisesta, pirstovat vastakkaiset vaikutukset ja arvioimiset aikamme ihmiset eri ryhmiin; se mikä toisesta on arvokas hyvä, on toisesta suuri paha, ja toinen ei osaa kyllin ankarasti tuomita sitä, mikä toista ihastuttaa ja elähdyttää. Niinpä yksityisilmiöitä tarkastettaessa havaittavan ylitsevuotavan runsauden rinnalla vallitsee kokonaisuuden kannalta katsoen tuskallinen köyhyys, ja lisäksi täydellinen epävarmuus kuljettavan tiemme päämaalista ja laadusta. Tällainen asiointila pakoittamalla vaatii kysymään, eikö sitten kesken kaikkea hämäryyttä, sekasortoa, kielteisyyttä ole kilvoiteltavissa elämälle tarkoitusta ja arvoa, eivätkö kaikki ristiriidat lopultakin väisty sellaisen yhteyden tieltä, joka tekee elämän arvon myöntämisen sen kieltämistä voimakkaammaksi.

Tämä kysymys ei voi saada mitään vastausta ilman että elämä käsitetään kokonaisuudeksi; vasta tällainen kokonaisuudeksikäsittäminen tekee mahdolliseksi päättää, onko se elämisen arvoinen. Mutta miten on saavutettavissa tällainen kokonaisuudeksi-yhdistäminen? Tosin vaatii siihen onnenkaipuumme, ajattelevan olennon pyrkimys onneen, olennon, joka ei tyystin voi tyytyä uppoutumaan hetkellisiin silmänräpäyksiin, jonka täytyy etsiä kokonaisuutta käsittävää tarkoituseriä. Mutta kaikkine toiveineen ja tahtoineen, kaikkine kiihkoineen ja intohimoineen ihminen ei saavuta sellaista lopputulosta välittömästi omassa maailmassaan. Hän on suureen maailmaan kytketty ja sen elämään sidottu, hänen täytyy sen kanssa käydä välien selvittelyyn ja etsiä sovittavaa ratkaisua, hänen täytyy koetella omien tekojensa pätevyys sen sisällyksen edessä, hän ei voi tyytyä sellaiseen onnentilaan, joka on ristiriidassa olioiden todellisen luonnon ja hänen oman

luontonsa totuuden kanssa. Mutta lieneekö sitten yhteenkäypää se, mitä hän onnelta odottaa, ja se, mitä totuus vaatii? Ken tavoittelee elämälle tarkoitusta ja arvoa, hänen täytyy toivoa tällaista onnen ja totuuden yhteyden mahdollisuutta; mutta toinen kysymys on, tokko tämä toivo toteutuu. Mutta kuitenkin kaikitenkin, tämä kysymys on olemassa, ja se vaatii ratkaisua; ei kukaan yksityinen ole sitä tehden tehnyt, se kohoo ajan sisäisimmästä olemuksesta, maailmanhistoriallisen tilan pakoituksesta se avautuu ratkaistavaksemme. Mutta että tämä koko ihmiskunnan kysymys samalla merkitsee filosofian suoritettavaa tehtävää, sitä voi vain se epäillä, jolla filosofiasta on alhainen käsitys.

Alamme aivan luonnollisesti tutkimalla ajanvarrelta saamiamme vastauksia. On erittäin tärkeitä palauttaa mieleenne yhtenäisyyden etsimisyritykset, elämänsynteesit, joilla sekä menneisyydestä että nykyisyydestä käsin on vaikutusta meihin. Nämä synteesit eivät näet ole pelkkinä kuvina syrjään sysättävissä; niiden yritys vetää kaikki elämä itseensä näyttää meille ihmisen kyvyt ominaisessa toiminnassa, näyttää myös sameilla olioiden vastustuksen ja voi näistä molemmista yhteensä saada esille kokemuksia, joilla on pysyväistä arvoa. Eipä ole ajateltavissa, että ne olisivat niin paljon voineet kiinnittää ihmissydämiä itseensä ja niin syvästi vaikuttaa ihmiselämän kulkuun ja suuntaan sisältämättä mitään totuudenainesta. Näiden pyrkimysten kriittisellä yleistarkastelulla voimme koota yhteen nuo kokemukset ja totuudenaineet ja asettaa eteemme kysymyksemme nykyisen aseman selvemmin kuin mitä saamamme sekavan yleisvaikutuksen pohjalta on mahdollista. Vieläpä se on auttava osoittamaan sen suunnan, josta elämän edelleenkehittäminen, uusi itsekeskitys on etsittävässä. Onko tällaisella etsimisellä menestyksen toiveita, sen voi vain elämän oma kulku ja kokemus ratkaista. Eteenpäin pääsyn ensimmäinen ehto on se, että meissä on olemassa uusia mahdollisuuksia ja ettei elämä ole lähimainkaan tyhjentänyt kaikkea syvyyttään tähänastisiin elämänmuodostuksiin. Mutta jos muutoin kaikkialla kaikkeus on yhtämittaisessa elävässä liikkeessä, niin miksipä se tässä ratkaisevassa kohden jo olisi lopullisen valmiina ja vailla edistymisen mahdollisuuksia? Kaikissa tapauksissa meidän on mahdotonta rauhallisesti pysähtyä siihen, missä nyt olemme, ja odottaa, mitä meistä on tuleva. Sillä niiden vastakohtien, jotka kerran ovat vaikuttamassa, täytyy aina vain syventyä ja yhä enemmän repiä ja runnella elämän henkistä perusolemusta. Jollemme siis yhä vain tahdo sisäisesti vajota alaspäin, täytyy meidän pyrkiä eteenpäin sen vakaumuksen kannattamina, että tässä on olemassa välttämättömyyksiä, jotka eivät ole ainoastaan yksityisen ihmisen vaan koko ihmiskunnan tahdon ja tuumailun yläpuolella vallitsevia. Luottamuksessa tällaisiin välttämättömyyksiin olkoon työmme aljettu!

Ajan vastaukset

Nykyaikainen ihminen tuntee epävarmuutta sekä itseensä että elämän tarkoitukseen nähden etupäässä siksi, ettei hän ainoastaan ole erilaisten elämänmuodostusten houkuttelun ja vaikutuksen alainen, mutta myös siksi, että hänen koko olemuksensa on ammottavasti kahtia jaettu. Vanhempi ja uusi elämänkäsitys ovat sovittamattomassa ristiriidassa toisiaan vastaan, eikä tämä ristiriita ole vallitsemassa vain yksityisissä kohdin, vaan nämä eri käsitykset etsivät elämälle ratkaisevaa tukikohtaa aivan eri paikoilta ja erkanevat senvuoksi toistensa täydellisiksi vastakohtiksi myöskin kysymyksessä elämän tarkoituksesta ja arvosta. Vanhempi näistä, sellaisena kuin sitä edustavat uskonto ja immanenttinen idealismi, tekee näkymättömän, vain hengensilmin nähtävän maailman ihmisen varsinaiseksi maailmaksi ja väittää välittömän olemassaolon tämän maailman palvelukseksi. Se mitä välitöntä elämäänsä elävä ihmissielu riippumatonna tuosta maailmasta omasta voimastansa luulee olevansa, joutuu tällöin näyttämään joko yhdentekevältä tai suorastaan pahalta. Aivan päinvastaisin puolin tahtoisu uusi ajatustapa pidättää elämän kokonansa välittömän olemassaolon rajojen sisällä ja muodostaa sen omin keinoin; tällöin vasta ovat saavutettavissa niin hyvin todelliset ilot kuin kärsimykset; jos milloinkaan, niin juuri tätä käsityskantaa seuraten täytyy elämän muodostua eheäksi kokonaisuudeksi ja osoittaa tarkoituseräisyytensä. Mikä ei näiden puitteiden sisään mahdu, se ei voi olla muuta kuin harhakuva, joka houkuttelee elämän harhateille. Kumpikin elämän käsityskanta voimakkaasti tarjoutuu omaksuttavaksemme ja pirstoo elämämme: ihanteemme ja arvioisemme seuraavat ensi sijassa vanhempaa, harrastuksemme ja työmme nuorempaa ajatuskantaa. Mihinkä suuntaan on meidän viimein langetettava ratkaisumme, mistä meidän on etsittävä olemassaolollemme elämisenarvoinen sisällisy?

Vanhemmat elämänkäsitykset

Uskonto

Uskonnollisen elämänkäsityksen, jolla hämärästä muinaisuudesta saakka on voimakas vaikutus nykyajan elämään, täyttää se iloinen luottamus, että se voi antaa ihmiselämälle arvokkaan sisällyksen. Mutta tämä luottamus perustuu aivan määrättyihin edellytyksiin. Uskonto katsoo ihmistä niinkuin maailmaakin kaiken yläpuolella olevan, vain uskolla käsitettävän henkisen vallan työksi, suhde tähän henkiseen voimaan muodostuu ihmisen elämän ytimeksi, semminkin kun uskonnossa on vallitsevana se vakaumus, että ihminen on rikkonut alkuperäisen yhteytensä tuon vallan kanssa ja syvälle langennut entisestä korkeasta asemastaan. Kaikki pyrintö keskittyy tuohon yhteeseen ainoaan tehtävään, Jumalan ja ihmisen välisen särkyneen yhteyden ennalleen saattamiseen, mikä kuitenkin voi tapahtua vain sisäisen elämän perinpohjaisen muutoksen, siveellisen uudestisyntymisen tietä. Sen edellytyksenä taas on jumalallinen rakkaus ja armo, jotka tekevät mahdolliseksi sen, mihin ihmisvoima ei kykene. Mutta silloin avautuu myöskin ihmiselle oma erikoinen tehtävä, ei vain alttiissa sydämen antautumisessa ja saavutetun armon uskollisessa säilyttämisessä, vaan myös innokkaassa työssä jumalanvaltakunnan perustamiseksi maan päälle.

Tässä tällaisessa yhteydessä ihmisellä saattoi olla mitä suurimmat ajatukset itsestään ja elämäntehtävästään. Jumalan kuvana hän oli olevaisuuden keskipisteessä, hänen ympärinsä liikkui kaikkeuden elämä, hänen tekemisensä ja tekemättäjättämisensä vaikutti ratkaisevasti kaiken olevaisuuden kulkuun, ratkaisevasti aina iäisyteen saakka. Samalla kukin huolimatta yhteydestään jumalallisen järjestyksen tapahtumain kanssa muodosti oman erikoisen piirinsä ja käsiteltiin olentona, jolla oli tarkoitus itsessään, vieläpä kokonaisuuden täydellisyys, josta ei vähintäkään saanut hukkaan joutua, oli riippuva hänen persoonallisesta ratkaisustansa.

Tämä elämä ei ollut vailla suruja, ahdinkoa ja tuskaa, ihmiselämän korkeat vaatimukset ja jyrkät ristiriidat estivät kaiken tyynen onnen tämän sanan tavallisessa merkityksessä. Vieläpä kärsimyksen ja syyllisyyden paino aluksi pikemmin voi näyttää lisätyltä kuin huojennetulta. Mutta uskonnon peruskokemus, kokemus painavan syyllisyyden taakan poistamisesta ja uuden elämän luomisesta kohotti ihmisen yläpuolelle kaiken taiston ja tuskan maailman; rakkauden ja armon aikaansaama yhteys Jumalan kanssa antoi ihmiselle osallisuuden Jumalan omasta täydellisyydestä ja sanomattomasta autuudesta. Elämän sisäinen arvo oli näin ollen ehdottomasti varma, ja ihmisen omasta osallisuudesta ei ollut rahtuakaan mennyt hukkaan. Ei ollut tämä elämä suurine tehtävineen mitään helppoa elämää, mutta se oli elämää täynnä suuria tarkoituksia ja sen liittymäkohdat olivat taattuina, sitä ei tarvinnut elää turhaan.

Niinpä uskonnollinen elämänkäsitys onkin vällinnut taajoina ihmispiirejä kautta pitkien vuosisatojen, se on pitänyt lujasti koossa yksilöitä ja kansoja, se on lukemattomille ihmismielille tuonut sekä voimakkaita herätyksiä että syvintä rauhaa. Samalla kuin tässä ihmisten piiriin astuu absoluuttinen elämä, uusi maailma kohoaa vanhan pohjalle, syntyy mitä jyrkimpiä vastakohtia ja niiden välille joutunut elämä temmataan levostaan. Jumalallinen samalla maailman yläpuolelle kohoavassa ylevyydessään ja mitä lähimmässä sielullisessa läheisyydessä, ihminen äärettömän pieni ja kuitenkin kohotettuna olennon yhteyteen Jumalan kanssa, rakkaus ja kunnioitus, lempeys ja vakavuus läheisesti toisiinsa yhdistettyinä, syvä hämäryys ja kirkas valo, viheliäisyys ja autuus toisiinsa molemminpuolisesti lisäämässä, kaikessa draamallista jännitystä ja yhtämittaista liikettä, joka ensinnäkin antaa sielulle todellisen historian ja tekee tämän historian kaiken todellisuuden keskipisteeksi; kaiken läpikäyvänä rakkauden ja iäisyyden kaipuu, elämä, joka uskossa ja toivossa kohoaa kauas yläpuolelle nykyisyyden ja jonka syvin sisällys iäisessä nykyisyydessä sisältää elämisen

ja olemisen jumalanmaailman seiastuneessa olopiirissä. Sellaista syvyyttä ja sisäisyyttä elämä ei ole missään muussa kohden saavuttanut.

Ja kuitenkin on lähellä mahdollisuus, että tätä elämää, eritoten sen yksinpätevyyttä vastaan nousee vastaväitteitä. Kaikki oli joutunut ristiriitaan lähimmän maailman kanssa ja rikkonut sen kanssa välinsä; ihmiset olivat muinaisajan mailleen mennessä monen synkän kokemuksen johdosta kadottaneet uskon omaan voimaansa ja kykyynsä; he eivät löytäneet mitään korkeita päämaaleja välittömästä olemassaolosta, ainoastaan suuntautuminen yläpuolella olevaan maailmaan näytti voivan varjella henkisestä kylmentymisestä ja tuhoutumisesta. Niinpä koko sielun alttiilla antautumisella turvauduttiin tuohon toiseen maailmaan ja käännettiin elämä kokonansa toiseen suuntaan, uskon maailma tuli elämän oikeaksi peruskannaksi, kun taas näkyväinen maailma aleni vieraaksi maailmaksi. Tämä ajatussuunta voi vain niinkauan pysyä eittämättömänä, kuin tuolla uuden maailman kaipuulla oli valtaava voima, siinä täytyi tapahtua mitä ankarin järkkyminen, kun uuden ajan koitteessa ihmiset jälleen kohottautuivat itseluottamukseen ja ennenkuin lähinnä oleva maailma heidän mieliinsä sai tuoreen vetovoiman. Silloin harrastukset ja työ yhä enemmän ja enemmän kääntyivät ympäröivään maailmaan päin, silloin näytti elämä löytävän korkeimman tehtävänsä tuon ympäröivän maailman valloittamisesta ja siitä johtuvasta yhtämittaisesta voimain varttumisesta, silloin tämä maailma tuli yhä enemmän myöskin henkisesti ihmisen kotomaaksi. Kun nyt maailmaan kohdistuvan työn tehtävät moninaisessa runsaudessaan ja huumaavine menestyksineen sysäävät syrjään huolen sielun tilasta, joutuu uskonto samalla kokonansa toiseen asemaan, elämän keskipisteestä se tulee yhä enemmän sysätyksi sen ulkokehään, ja sitä vastaan nousee voimakas vastavirtaus, jonka vain ahdas ajatuskanta voi lukea ensi kädessä itsekkyyden ja uskottomuuden syyksi. Uskonnon opinpätevyyttä koskevat epäilykset olivat tällöin etualalla, ne vetosivat eritoten siihen luonnon ja historian kuvan täydelliseen muutokseen, jonka nykyaika on suorittanut. Mutta nämä epäilykset olisivat olleet kestettävissä tai torjuttavissa, jos elämä olisi säilyttänyt entisen ytimensä ja entisen uskonsa vähentymättöminä. Silloin ympäröivän maailman herättämä ristiriita olisi voinut suorastansa vahvistaa uskon uhmailevaa itsetietoisuutta (*credo quia absurdum*). Vaaralliseksi teki nuo hyökkäykset uskonnon oma heikkous, sen peruskokemusten väljähtyminen, ihmisten elämän virityksen muutos. Näin muuttuneissa oloissa pääsi täysin vaikuttamaan sekä se, mikä jo ammoisista ajoista oli uskontoa vastassa, että se, mikä uudenaikaisen kulttuurin helmasta kohosi vihamielisenä sitä vastaan. Kaikki epäilykset ja kaikki ajatusvaikeudet kohtasivat nyt kuulevia korvia. Aluksi vastustus rajoittuu uskonnon ja uskonnollisen elämänkäsityksen yksityisiin puoliin ja yksityisiin vaatimuksiin, mutta pian se kääntyy koko uskontoa vastaan ja samalla koko uskonnollisen elämänkäsityksen ja – suunnan mahdollisuutta vastaan. Uskonto tuomitaan liian ahtaana hyljättäväksi ja sen sijalle vaaditaan yleiskulttuuria, uskontokin näyttää vain avaramman elämän osana voivan säilyttää henkisen olemuksensa ja sitä kehittää. Uskonnon ajatusmaailma huomataan antropomorfiseksi ja samalla ihmisen ja Jumalan olemuksen yhteyttä opettava perusajatus hyljätään aivan mahdottomana; olevaisuuden jako kahteen olopiiriin tuntuu harhaluulolta ja näyttää mitä nurinkurisimmalta, että elämän päätehtäväksi asetetaan ei nykyisyyden edistäminen vaan valmistus tulevaista oloita varten. Ja lopuksi tämän ajatuskannan silmissä koko uskonto näyttäytyy inhimillisen mielikuvituksen tuotteeksi, sen maailma pelkäksi kuvitelmien kudelmaksi, tyhjäksi varjojen maailmaksi.

Tosin tämä kielteinen kanta kohtaa voimakasta vastustusta, ja uskonnon, jolleikaan uskonnollisen elämänsuunnan, oikeutusta puolustavat monet pontevasti. Mutta tuon kielteisyyden laajoihin piireihin leviäminen osoittaa eittämättömästi, etteivät taajat ihmispiirit enää kykene ymmärtämään uskonnon kannattavia voimia ja että ne ja niiden maailma lukemattomille ihmisille ovat käyneet sisäisesti vieraiksi, vieläpä aivan käsittämättömiksi. Eikä sekään ole kiellettävissä, että uskonnon alalla huolimatta kaikesta vireästä toiminnasta meidän päivinämme on tavattavissa varsin vähän johtavia ja eteenpäin vieviä luovia voimia. Kuulemme meidän päivinämme varsin vähän uskonnon kohottavista, lujittavista, jumalallista ja inhimillistä maailmaa yhdistävistä voimista.

Päinvastoin uskonto meidän päivinämme pikemmin taivutetaan palvelemaan pelkästään inhimillisiä tarkoitusperiä ja vedetään alas niiden tasolle. Näin on laita siellä, missä uskonnon tulee palvella vallanpyynteitä, niinkuin on käynyt ultramontanismissa, näin on laita toisaallakin, kun uskonnon tulee lisätä vain yksilön mielihyvää, auttaa häntä bekkumoimaan suloisissa tunteissa, jollainen taipumus on huomattavissa useissa protestanttisissa piireissä. – Näin järkyttynä ja keskellä tällaisia epäilyksiä uskonnon on mahdotonta tarjota ihmiselle lujaa pohjaa, vallita elämää ja määrätä sen tarkoitusta ja arvoa. Kuinka se, mikä itse on muuttunut kysymykseksi, voisi kysyvälle ihmiselle antaa varman vastauksen?

Immanenttinen idealismi

Uskonnon alalla kohonneet vaikeudet uskoo voivansa välttää – silti elämän syvyyden vaatimuksesta luopumatta – immanenttinen idealismi, joka ihannekulttuuria rakentaessaan vuosituhansia on ollut uskonnon rinnalla, milloin ystävänä sitä täydentäen, milloin ankarasti vastustaen. Sekin antaa elämälle varsinaiseksi kotimaaksi näkymättömän maailman, mutta tätä ei käsitetä näkyväisen maailman ohella olevaksi ja siitä eroitetuksi maailmaksi, vaan sen omaksi kannattavaksi perustaksi, sen omaksi elämää antavaksi syvyydeksi. Että kaikkeudella on sellainen ruumiilliselle silmälle näkymätön syvyys, että kaikkeus tässä yhtyy kokonaisuudeksi ja saavuttaa sisäisen elämän, on tämän elämänsuunnan luja vakaumus ja välttämätön edellytys. Ihmisen tämä elämänjärjestys liittää läheiseen yhteyteen kaikkeuden kanssa, mutta antaa hänelle samalla aivan omalaatuisen aseman ja tehtävän. Hän elää ulkonaisen olemassaolonsa kautta näkyväisessä maailmassa, mutta hänen sielussaan alkaa todellisuuden muutoin salattu syvyys päästä esille; vasta hänessä saavuttaa maailman elämä täyden selvyyden ja vapauden, mutta se ei ole sille mahdollista ilman hänen omaa ryhdyntäänsä ja omaksumistansa, ilman hänen työntekoansa ja edelleen tunkeutumistaan; on olemassa kohta, jossa kaikki riippuu ihmisestä ja jossa hän voi toivoa itse toimintansa avulla edistävänsä koko olevaisuuden olotilaa. Tälle elämänsuunnalle antaa havainnollisuuden ja vakuuttavaisuuden etupäässä se seikka, että ihmismaailmassa, kun siinä tapahtuu luonnon koneistolle vastakkainen suuntautuminen henkiseen luomistyöhön, herää olennaisesti uusi elämä, syntyy sisäisten arvojen, totuuden, hyvän ja kauneuden valtakunta. Näihin suunnattu ja näiden täyttämä elämä näyttää kohottavan ihmisen yli arkipäiväisen pikkumaisuuden sisäiseen yhteyteen suuren maailman kanssa, se ei näytä kaipaavan mitään oman itsensä ylitsekäypää tarkoitusperää, vaan näyttää sisältävän tarkoituksensa omassa kehittymisessään, täysin riittävän tyydytyksensä oman itsensä katselemisessa. Tämän elämän saavuttamiseksi on tarpeen tarmokas sisäinen herääminen ja innokas työ, elämän ytimeksi kohoaa maailmankaikkeuden syvyyden välittäjänä henkinen tuotanto, sellaisena kuin se eritoten esiintyy syviin tunkeuvassa tieteessä ja herättävässä taiteessa. Tällainen luomistyö näyttää riittävän täyttämään elämän ja tuomaan mukanaan oikean mielenlaadun. Ihminen on tämän katsomuksen mukaan ensi sijassa asetettu oman voimansa nojiin, mutta koska hänen pyrkimyksensä vie eteenpäin maailmankaikkeuden elämää, niin hän on suurten yhteyksien kietoma, eikä iloinen luottamus voi yltyä ylpeäksi itsetietoisuudeksi. Omassa olemuksessaan ihmisellä on ihanne, jonka saavuttamisesta hänellä saa olla varma toivo.

Tällainen elämänsuuntailu juontaa juurensa antiikkisen sivistysmaailman kukoistusajasta, silloin vallalla ollut ajatustapa on sittemmin uudistunut monessa muodossa, se se puhuu Goethen elämäntyöstä, se vaikuttaa yhä edelleen kaikilla niillä aloilla, jotka käsittelevät inhimillisen olemassaolon kysymystä, se on pysyväisenä tekijänä kaikessa oikeassa kulttuurityössä.

Mutta tämän immanenttisen idealismin vaatimuksen olla elämän johtajana ja sen oikean tarkoituksen ainoa antaja ei ole käynyt toisin kuin uskonnonkaan: perustukset ovat käyneet epävarmoiksi ja samalla on niille rakennettu elämä menettänyt voimansa ja syvyytensä, joita ilman se ei voi puolustaa asemaansa kaiken keskuksena ja olla ihmisille korottavan ja onnellistuttavan totuuden varmana vakuutena. Nykyajan keskitasotilan voi sanoa olevan yhtä epäileväisellä

kannalla siihen nähden, onko todellisuudella mitään syvyyttä ja voiko ihminen muuttamalla olevat olot siirtäytyä luovien perusvoimien maailmaan, kuin uskonnon perustotuuksiin nähden. Yllämainitut vaatimukset ovat erikoisten ajankohtien tuote, ihmiskunnan harvinaisten sunnuntai- ja juhlapäivien aikaansaannos, jolloin kohtalon erikoinen mielisuosio herättävien ja innostusta virittävien olojen pohjalla antoi suurten persoonallisuuksien elää samoihin aikoihin. Sellaisissa oloissa, luomisen innossa ja tulessa näkymätön maailma voi tulla itsestään selväksi totuudeksi ja elämän eittämättömäksi kotimaaksi; tällöin se voi saada puolelensa ihmisen kaiken voiman ja hänen alttiin antautumisensa; vain tällöin oli henkinen luominen samalla siveellinen, koko ihmisen kohottamista tarkoittava teko. Mutta nuo luovien voimien ajat olivat ohimeneviä, niitä ei voitu parhaimmallakaan tahdolla pitää ominaan tai tarpeen mukaan käytäntöön ottaa; tuon luomistyön paljastama maailmankuva menetti värinsä ristiriitaisten vaikutelmien edessä, näkyväinen maailma ei näyttänytkään enää pelkältä näkymättömän maailman ilmenemyseltä ja siitä kehkeytyneeltä, vaan sillä oli oma, hengenelämän arvoihin nähden kokonaan piittaamaton luonteensa; paljoa jäykempi vastarinta kohtasi ihmisen pyrkimyksiä ulkona isossa luonnossa, hänen omassa sielunelämässään ilmeni paljon kovakorvaisuutta henkisille tarkoituserille, kritiikin teroittamin silmin katseltuna se näytti suurten vastakohtien repimältä ja herpaiseimalta, kykenemättömältä kohoutumaan järjenelämän kaikkeahallitsevaan yhteyteen. Ulkoa tulevaa vastustusta tämä elämänsuunnittelu henkisen voimansa avulla tosin voi olla kykenevä kestäämään; vaikeinkin asia on kestävässä, kun se samalla on kehoitushuuto ylevän mielenlaadun osoittamiseen. Mutta jos sisäisessä ihmisessä ilmenee ristiriitoja, jos ihminen tuntee itsensä särjetyksi ja voimattomaksi, jos se, mikä tuntuu alhaiselta, pitää häntä kahleissaan ja herpaisee kaiken ylöspäinpyrinnän, silloin ehdottomasti koko kokonaisuus joutuu hyllyvälle pohjalle, silloin ihminen kadottaa luottamuksen saavuttaa luovien perusvoimien valtakunta. Vieläpä on niin, että saipa hän turvatuksi mitä tällaisia saavutuksia tahansa, ne eivät kuitenkaan tunnu tyydyttävän hänen sielunsa syvintä kaipuuta ja etsintää; näin ollen koko tuo kulttuuri uhkaa muuttua aivan toisenlaisen elämän mukana seuraavaksi ja vain puitteena kulkevaksi ilmiöksi ja ihmisen on silloin mahdoton siinä nähdä elämän kysymyksen varmaa ratkaisua.

Näillä perusteilla on immanenttista idealismia jo vanhastaan vastustettu, mutta vasta nykyaika on tämän vastustuksen tuonut julki täysin kehitettynä, ja tämän se on tehnyt vaatiessaan täyttä huomiota sellaisille seikoille kuin ovat olioiden sokean tosioloisuuden koko painava valtavuus, inhimillisessä olemassaolossa ilmenevä järjettömyys, inhimillisen keskinkertaisuuden piittaamattomuus korkeimpien tarkoituserien edessä; se on edelleen tehnyt sen osoittamalla ihmiskykyjen rajoituksen, joka ehdottomasti näytti meiltä riistävän osanoton maailmanelämään. Nykyaikaisen itseyden tunnon voimakas kehittyminen tempaa ihmisen irti perinnäisistä yhteyksistä ja asettaa hänet maailman rinnalle ikäänkuin jonakin erikoisena ja sille vastaisena olentona. Hänen näyttää kyllä olevan mahdollista laajentaa oman olemassaolonsa äärettömiin saakka laajennettavissa olevaa kehää, mutta ei koskaan mahdollista päästä sen yli uuteen olokohtaan. Kuinka silloin henkinen luomistyö saisi aikaan käänteen koko olemassaolossa ja avaamalla kaikkeuden syvyydet antaisi elämälle tarkoituksen?

Tällaisten epäilysten ja järkytysten mukana ei tosin kokonansa häviä tuon immanenttisen idealismin teho. Mutta niin pian kuin se ei enää vaikuta sisästä käsin ja maailmanelämän voimana, niin pian kuin se, sen sijaan että se itse olisi luova voima, muuttuu perinnäisten saavutusten pelkäksi omaksumiseksi, edelleenkehittämiseksi, nauttimiseksi, väljähtyy henkinen luomistyö ehdottomasti pelkäksi muodolliseksi toiminnaksi. Niin varmasti kuin tällä onkin oma arvonsa laajasuuntaiseen elämään liittyvänä, se ei kuitenkaan voi omaehtoisesti antaa täyttä sisällystä elämälle ja sitä tyydyttää. Tällainen muodollinen toiminta voi kyllä tarjota paljon nautintoa ja valistusta, tehdä elämän rikkaaksi ja liikehtiväksi, runsaudellaan luulotella vievänsä inhimillisen olemassaolon syvänteiden yli. Mutta kun se ei voi saattaa ihmistä koko elämää käsittävään ja sitä kohottavaan tekoon, eikä varmaan suhteeseen maailmankaikkeuteen, kun se ei avaa hänelle mitään suuria ja ehdottomuudellaan vaativia tehtäviä, vaan jättää kaiken mielihalun ja taipumuksen varaan, ei se mitenkään voi tehdä elämää

elämisenarvoiseksi. Vieläpä on niin, että tuo muodollinen sivistys, sellaisena kuin se ylimalkaisesti katsottuna esiintyy, potee sisäistä näennäisyyttä ja epätotuutta. Sanotaan: ihmisen tulee lämmitä henkisten arvojen ja hyvyksien vuoksi, "harrastaa", niinkuin sana kuuluu; hän ei uskottele vain toisille, vaan itsellensäkin hän uskottelee, että hän kaiken tämän muka tekee täydestä sydäimestä. Itse asiassa on koko tuolla elämänalalla hänelle vain vähäinen tai, ainakin, sivuseikan arvo luonnollisen ja sosiaalisen itsesäilytyksen tarkoituksien ja arkipäiväisten harrastusten ja intohimojen rinnalla. Keskinäisen yhteiselämän koko taito on yhtämittaa suunnattuna siihen, että tuo suuri ristiriita saataisiin peitettyksi ja siedettävä näennäisyys ylläpidetyksi. Mutta näennäisyyden varaan emme voi elämäämme heittää, emmekä saada pelkästä sivuseikasta voimaa surujen ja ahdingon voittamiseksi, tukea vapautuaksemme sietämättömäksi käyneestä tyhjyydestä. Todellista tyydytystä ei nyt eikä koskaan anna ihmiselle muodollinen sivistys, joka vain on toisasteista elämää.

Uskonto ja immanenttinen idealismi ovat yhdessä kohden saaneet tehdä saman kokemuksen, molemmat ne näyttävät osoittavan, että pyrkimys uuden maailman saavuttamiseen houkuttelee ihmiset harhaan ja ettei se kykene estämään sortumasta pelkiksi kuvitteluiksi niitä kauniita toiveita, joita se elämälle avaa. Suurten toiveiden raukeamisen täytyy tuoda mukansa jyrkkä vastavaikutus, syvä mielenmasennus ja mitä synkimmät epäilykset. Olisiko luonto tehnyt ihmisen sellaiseksi, että hänessä nousee ja täytyy nousta toivomuksia ja toiveita, jotka eivät suurimmallakaan voimainponnistuksella ole toteutettavissa? Olisiko vain harhakuva häntä pilkkaamassa, kun hän pitäen välittömintä aistillista olemassaoloa vähäpätöisenä ja riittämättömänä pyrkii sen yläpuolelle ja uskon voimalla tai henkisellä luomistyöllä tahtoo saavuttaa uuden olopiirin? Mutta ollakseen pelkkää mielikuvittelua ovat nämä henkiset liikkeet toki saaneet aivan liaksi paljon aikaa, liaksi paljon panneet liikkeelle voimia, liian paljon rikastuttaneet ja syventäneet elämää.

Uskonto loi itsenäisen sisäisen maailman ja sen mukana antoi korkean ja ehdottomasti itsenäisen arvon puhtaalle mielenlaadulle, se antoi elämälle vakavuutta ja ylevyyttä, kalsean kielteisyyden läpi autuaaseen olemassaolon myöntämiseen kilvoittellessaan se sai aikaan voimakasta jännitystä ja draamallista eloa, se antoi kaikkein ensimmäisenä sielulle todellisen historian ja teki tämän historian kaiken tapahtumisen keskipisteeksi, se mursi luonnollisen olemassaolon ahtauden ja kalseuden herättäessään rakkauden ja iäisyyden valtaavan kaipuun. Immanenttinen idealismi vaati ihmisen kaikki voimat täyteen toimintaan juurruttaen niihin samalla pyrkimyksen sopusointuiseen yhteenliittymiseen, se kohotti ihmisen yli kaiken hänen oman erikoisluontonsa pienuuden läheiseen vuorovaikutukseen kaikkeuden kanssa, liittämällä yhteen totuuden ja kauneuden se synnytti samalla ylevä- ja voimakasluontoisen elämän. Kaikki tämä on herättänyt vaatimaan elämältä suuria. Jos siis vaikutukset pysyvät, mutta koko rakennusta kannattanut perustus luhistuu, mikä on silloin oleva suhteemme näihin kehityksen tuloksiin ja vaatimuksiin? Ovatko ne irroitettavissa itse perustuksesta ja voimassapidettävissä ilman sisäistä yhteyttä? Eikö tällainen irroittaminen riistä niiltä koko niiden elävää sisällystä, eikö niistä häviä koko niiden pakoittava ja kannattava voima? Näin ne jäävät verettömien haamujen tavoin leijailemaan edessämme, kyllin voimakkaiksi katkeroitukseen meiltä näkyväisen maailman tarjoaman ilon, mutta aivan liian heikoiksi omasta voimastaan avatakseen meille uuden maailman ja siten antaakseen meidän pyrkimyksellemme tarpeenmukaisen päämäärän ja elämällemme tarkoituksen.

Nämä ovat huolia, joista ihmiskunnan pitkän päälle on mahdoton vetäytyä syrjään. Lähinnä se voi etsiä huojennusta siten, että se ne lykkää mahdollisimman paljon taka-alalle ja kääntää harrastuksensa toiseen suuntaan. Näin menettelee nykyaika, näin tapahtuu eritoten paljon puheen aiheena olleessa lännen vuosisadan käänteessä idealismista realismiin. Väsymys sisäisen elämän kysymyksiin leviää levämistään, nuorekkaalla innolla ja voimalla ihmiskunta käy käsiksi näkyväiseen maailmaan, joka yhä runsaampana ja runsaampana avautuu ihmisten eteen, ja odottaa jos mistään, niin ainakin sen elämään antautumisesta löytävänsä elämän tarkoituksen ja arvon. Vasta tällainen käänne näyttää voivan vapauttaa elämän tähänastisesta tyhjyydestä ja antaa sille lihaa ja verta; samalla kuin ihmisen subjektiiviset toivomukset väistyvät olevaisuuden järkkymättömän järjestyksen edestä,

seuraa tästä välttämättömyys kieltäytyä paljosta ja kesken kaikkea ulkonaista laajentumista elämä saa sisäisesti ahtaammat rajat. Mutta näiden rajojen sisällä se saavuttaa täyden ennakkoluulottomuuden ja yleisyyden, sen ei ole tarvis, kuten vanhemmissa elämänsuunnitteluissa, paloittaa todellisuuden yhteyttä hyvään ja pahaan, yhtä vähän kuin sen tarvitsee mitään julistaa kielletyksi tai jättää surkastumaan, se voi noudattaa jokaista viehätettä, empimättä kehittää kaikkia voimia. Eikö tällaisen katsomuksen piirissä olisi mahdollisuuksia uusille elämän synteeseille, löytääkö elämä kenties niistä täyden oikeutuksen iloiseen itsetehostukseen, jota sille vanhemmat elämänsuunnittelut kuvittelivat voimatta antaa varmuutta? Kaikissa tapauksissa ihmiskunta on tämän tarkoituksiperän hyväksi paljon vaivaa nähnyt ja se on tällöin kulkenut kautta monen kehitysasteen ja saanut koetella useita eri muovailuyrityksiä. Tarkastakaamme näitä yrityksiä.

Uudemmat elämänmuodostukset

Työkulttuuri

Niin arveluttavana kuin meille esiintyykin nykyajan henkinen järkkyminen, emme kuitenkaan voi kieltää, että sen rinnalla on reippaassa käynnissä paljonlupaava rakennustyö. Yhdeksästoista vuosisata on suorittanut perinpohjaisen suunnan muutoksen näkymättömästä maailmasta näkyväiseen, sellaisena kuin tämä tulee selvästi näkyviin siinä, että realismi on tieltänsä työntänyt idealismin vakaumukset. Nuorella innolla ja voimalla ihmiset käyvät käsiksi näkyväiseen maailmaan; kuta enemmän he sen tekevät itselleen kotimaaksi, sitä lujemmaksi varmistuu heissä luottamus, että siitä on löydettävissä tarkoitus ja arvo koko elämälle. Iloisella luottamuksella käydään käsiksi työhön. Vankkumattoman lujalta tuntuu ihmisistä se pohja, jolla he seisovat, kaikki ennakkoluulojen varjot, kaikki taikauskon sumut ovat hälvenneet, kirkas päivänpaiste valaisee yltymänsä koko olevaisuutta ja näyttää sen väärentämättömän luonnon, kaikille tahoille toiminnalle avautuu vapaa ja rajoittamaton työmaa, vasta tällöin elämä näyttää ravistavan päältään kaiken hämäryyden ja arvoituksellisuuden ja pääsevän täysin valveille, täyteen todellisuuteen. Lisäksi kaikella sillä, mitä näin on saavutettu, on tuoreen näkemisen ja ensikäden keksimisen viehätys.

Tälle uudelle elämälle näkyväinen maailma on saanut verrattomasti suuremman merkityksen kuin mikä sillä oli edellisille aikakausille. Se ei ole vain ennen aavistamattomasti suuressa luonnossa ja ihmisen omassa historiassa avautunut hänen ymmärrykselleen, se on myöskin tarjonnut yhä enemmän liittymäkohtia hänen työnsä, yhä enemmän ja enemmän hän kohoaa passiivisesta tilasta aktiivisesti ottamaan osaa ympäröivän maailman elämään, asiainolon, jota hän ennen piti välttämättömänä kohtalona, hän nyt voi omin voimin muuttaa ja parantaa; ihmistä painavaan kurjuuteen ja hätään, erhetukseen ja harhaluuloon uusi aika käy rohkeasti käsiksi ja koettaa ne saada kokonansa poistetuiksi; kautta koko rintaman nostetulle järjellisyys taistelulle järjettömyyttä vastaan avautuu äärettömiä tehtäviä ja näköaloja. Tämän uuden elämän ytimeksi tulee työ, s.o. toiminta, joka käy käsiksi tehtäväänsä ja muodostaa esineensä ihmisen tarkoituserien mukaiseksi. Mutta se ei ole työlle mahdollista siinä korostetussa mielessä, jota nykyaika vaatii, sen yhä enemmän ja enemmän mukaantumatta luonnon ja kunkin esineen lakien mukaan, sen omaksumatta näitä itselleen ja siten saamatta esineellistä luonnetta. Näin tiede ja tekniikka, näin myöskin poliittinen ja käytännöllinen toiminta osoittavat työn itsenäistymistä yksilöiden mielipiteitä ja taipumuksia vastaan, yhä enemmän ja enemmän työ pyrkii luomaan itselleen omat erikoiset tuotteensa ja kehittämään omat lakinsa ja vireillepanevat voimat; näin se antaa ihmisen pyrkimykselle lujat tukeet ja yhtämittaisen eteenpäin pääsemisen varmuuden. Jos elämä on mahdollista näissä luotteissa saavuttaa tarkoitusta, niin se voi sen saada yksinomaan työltä. Sen se näyttää antavan tekemällä inhimillisen toiminnan noiden lujien luotteittensa kautta verrattomasti tuotantokykyisemmäksi ja antamalla niissä myöskin yksityisen ihmisen aikaansaannokselle samaten kuin kullekin silmänräpäykselle erikoisen arvon, se kasvattaa ihmiskunnan yhteenkuuluvaisuustunnon, se yhdistää aikakaudet yhteisen työn loimilla ja pitää yksilönkin elämän koossa, se osoittaa ihmiselle hänen suuruutensa ja samalla hänen rajansa, se säilyttää iloisen mielen silloinkin, kun se nyt kohtaa rajoja, avaamalla yhä uusia mahdollisuuksia, se lieventää jo sillä, että se ryhtyy taisteluun, kohtalon jäykkyyttä. Kaikella tällä se synnyttää miehekkään, selväpiirteisen, tarkoituksestaan tietoisin elämän ja sen se tekee oman näköpiirimme sisällä, joutumatta uskonnon ja metafysiikan pulmallisiin ongelmoihin. On siis oikeutettu kysymys, eikö tällaisesta muodostelusta ole löydettävissä elämälle täysi tyydytys ja tarkoitus. Tämä olisi kyllä mahdollista, jos sielu olisi alennettavissa sivuseikaksi, jos ihminen koskaan voisi lakata pyrkimästä olemuksensa sisäisen yhteyden saavuttamiseen ja tämän yhteyden tarpeen tyydyttämiseen. Mutta kun tämä ei ole niin yksinkertainen asia, ilmenee heti pulmia, jotka saattavat työn kaikki saavutukset

kysymyksenalaisiksi ja estävät pääsemästä tarkoitettuun loppupäätökseen. Ihmisen pyrkimykset olivat lähinnä suunnattuina yksinomaan työhön ja sen tuloksien täyttämät, vieläpä huumaamat; ei ollut alussa rahtuakaan epäilyä siitä, ettei tästä myöskin koituisi siunausta sielun voinnille, sen sisäiselle ololle. Mutta kuta suurempi piirteiseksi työ kasvoi ja kuta itsenäisemmäksi se ihmisiin nähden tuli, sitä torjumattomammaksi tulivat tällaiset epäilykset, sitä jyrkemmät ristiriidat kohosivat työn vaikutusten ja sielun vaatimusten välille. Sielun täytyy kustakin aikaansaannoksesta alinomaan palata takaisin omaan itseensä, sen täytyy kysyä, mitä siitä voitetaan sen omaksi hyvinvoinniksi, sen oman olon hyväksi, sen täytyy käsitellä tätä omaa vointiaan kaikista päämääristä korkeimpana; työ sitävastoin jättäjäisäisine liitoksineen ja koneistoinen on täysin piittaamaton siitä, miten työntekijän sielun laita on. Työlle työntekijä voi olla vain välikappale, jonka se ottaa palvelukseensa tai hylkää aivan vain omien tarkoituseriensä mukaan, hän on sille vain työkalu, tajunnalla varustettu työkalu. Pitäkö sielu sellaisen kohtelun kärsivällisesti hyvänä, eikö luontainen onnen ja ylemmän elämän kaipuu nouse vastustamaan sellaista alennustilaa? Sekin vie ankaraan ristiriitaan, että työ yhä haaraantumistaan haaraantuessaan ja erikoistuuessaan vaatii toimintaan yhä pienemmän alan ihmisen voimista jättäen kaikki muut sitävastoin surkastumaan. Mutta sielu voi menestyä vain siten, että sen kaikki voimat herätetään eloon, siitä tuollainen surkastuminen tuntuu sietämättömältä tappiolta. Lisäksi se tarvitsee menestyäkseen rauhallista muodostumista ja sisäistä pysymistä, työ muuttaa elämän hengästyneeksi rientämiseksi ja tavoittelemiseksi, se ei tunne mitään seisahtumista eikä lepoa. Näinpä ollen sielu helposti voi työssä nähdä vastustajansa ja itsesäilytysvaistonsa ajamana ryhtyä taisteluun sitä vastaan. Minkälaisia järkytyksiä siitä voi koitua elämälle, siitä antavat meille räikeän ja selvän kuvan sosiaaliset liikkeet. Mutta tämä kysymys kurottaa tuolle puolen sosiaalisen alan elämän kokonaisuuteen, kauttaaltansa uhkaavat siellä, missä kaikki yksinomaisesti on suunnattuna työhön, sen tulokset kääntyä sielulle tappioksi, keskellä kaikkia työn voittoja on olemassa se arveluttava vaara, että elämänenergiat, persoonallisuudet ja niiden mukana henkinen elämä vaimentuvat.

Elämänarvon probleemi joutuu tällaisessa elämämme hajaannuksessa kokonansa epävarmalle pohjalle. Me voimme ajaksi vajottaa itsemme työhön ja unohtaa itsemme, mutta tehdä työtä lopultakin vain sitä tehdäksemme on aivan mahdotonta; Voltairen ohje, että tulee tehdä työtä sitä aprikoimatta, alentaisi ihmisen pelkäksi juhdaaksi. Mitäpä on kaikesta työstä, jollei sen tulos tule myöskin ihmisen koko olemuksen hyväksi? Senkin voi täydellä selvyydellä nähdä nykyisestä asiantilasta, ettei työn edistyminen vie sielua edes todellisuuden elävöimiseen ja sen omaksumiseen, sielu ja maailma eivät tässä yhdy eläväksi yhteydeksi eikä ihminen ryhdy eheänä kokonaisuutena kilvoitteluun yhdeksi kokonaisuudeksi käsitetyn maailman kanssa sen sisäisesti käsittääkseen ja itselleen omistaakseen, vaan esineiden maailma jää, huolimatta sielumme suunnattomasta ahertelusta, sille vieraaksi, suuri voimain liikkeelle pano ei anna elämälle mitään sisällystä ja niiden alojen, jotka ennen kaikkea ovat henkisen luomistyön varassa, uskonnon, taiteen, filosofian, täytyy lamaautua ja ehtyä.

Näin työn ja sielun välinen ristiriita särkee elämän palasiksi ja jättää meidät tilaan, jota emme voi hyväksyä lopulliseksi. Erilaisia teitä pulasta pääsemiseksi on ajateltavissa. Meidän on lähinnä käsitteleminen sitä, joka vastaa nykyaikaisen pyrkimyksen pääsuuntaa. Mutta se merkitsee ryhtymistä asettamaan elämä, ankarammin kuin oli laita edelläesitettyssä työskentelyssä, kokonansa keskelle välitöntä olemassaoloa ja etsimään sille tästä ristiriidatonta yhteyttä ja kaikkea vallitsevaa tarkoituserää. Tämä ajatuksenjuoksu näkee sietämättömäksi käyneen pulmallisuuden perustuksen olevan etupäässä siinä, että vanhempien elämänsuunnittelujen jatkuva vaikutus ylläpitää ihmisen sielussa vaatimuksia ja yllykkeitä, jotka ovat suoranaissessa ristiriidassa uuden aikaisen elämänsuunnan kanssa ja niin ollen tuhoavat elämän eheyden. Siis täytettäväksi jää se vaatimus, että tuo kaikki on perusteellisesti poisjuuritettava ja annettava elämälle sisällys kokonansa kokemusmaailman mahdollisuuksista.

Vasta tällä vaatimuksella esiintyessään kysymyksessä oleva probleemi on tullut ratkaisevaan kohtaan, tässä täytyy tapahtua selvä ratkaisu joko myönteiseen tai kielteiseen suuntaan. Ei missään

muussa nykyajan elämä niin voimakkaasti ja tunnusmerkillisesti tuo julki kokonaiskäsitystään, kuin siinä, että elämä saa tarkoitusta ja arvoa ollenkaan turvautumatta yläpuolella olevaan maailmaan, ollenkaan menemättä tämän välittömän olemassaolon rajojen tuolle puolen, ilman mitään ajatusmaailman taustaa, vieläpä ettei sitä missään muualla ole löydettävissäkään kuin juuri näiden rajojen sisältä. Tällaisessa pyrkimyksessä koettaa muodostaa koko olemassaolon piirin yhdenlaiseksi, lukemattomat yksilöt enemmän kuin missään muussa kohden yhtyvät yhdenlaatuiseen etsintään ja yksin toivein, tästä nykyaikainen pyrkimys etupäässä saa voiman kiihottaa eteenpäin ja uudeksi muuttaa. Siis mitä valtavin yritys asettaa elämä kokonansa keskelle kokemusta samalla kuitenkin luopumatta tarkoituksen ja arvon vaatimuksesta; saavuttaako tämä yritys päämaalinsa vai onko todellisuus sellainen, että yritys raukeaa tyhjiin, on kysymys, jonka vain oma elämäkokemus voi ratkaista. Aina sen mukaan miten tämä ratkaisu lankeaa, ratkeaa kysymys elämän pääsuunnasta; jos se on kielteinen, niin täytyy meidän luopua kaikista toiveistamme löytää olemassaololle tarkoitusta, tai me olemme pakotetut siirtymään uusille yläpuolella pelkän olemassaolon kulkeville urille. Kaikissa tapauksissa tämä kysymys on huolellisen ja ennakkoluulottoman punnitsemisen arvoinen. Sillä sitä ei aseta vain yksityinen ihminen, vaan sen asettaa koko ihmiskunta, eikä se aseta sitä satunnaisesta oikusta, vaan hetkellisistä ja yksilöllisistä mielipiteistä ja – johteista kokonansa riippumatta maailman historian kulun pakoituksesta. Ei näet voine kukaan kieltää sitä, että aikaisemmat ratkaisut ovat ylimaailmallisuutensa takia menettäneet ennen vallinneen varmuuden ja selvyuden; päivä päivältä käy yhä selvemmäksi, ettei se vanhan ja uuden sekoitus, joka on vallitsemassa nykyajan elämässä vastakkaisine liikkeineen anna elämälle mitään tarkoitusta; ja niinpä on historiallisesti hyvinkin oikeutettua pyrkiä päämaaliin ankarasti pysymällä tämän välittömän maailman rajojen sisäpuolella. Tokko se sitten onnistuu, on toinen kysymys.

Välittömään maailmaan supistuvan kulttuurin elämäkuvat

Kahdella tavoin nykyaika on käynyt etsimään elämälle yhteyttä välittömän olemassaolon pohjalta ja, jos se on ollenkaan mahdollista, saamaan sille tarkoitusta, erityisesti poistamaan sietämättömäksi käynyttä subjektin ja objektin välistä ristiriitaa. Joko etsittiin subjektia ylempänä elämänkulkua, maailmanelämää, johon ihminen kokonansa vajoaa ja joka ei jätä subjektille rahtuakaan itsenäisyyttä, tai subjekti tekeytyi todellisuuden vallitsevaksi keskipisteeksi, ja maailma tuli vain ihmiselämän puitteiksi, pelkäksi ihmisen menestyksen välikappaleeksi. Me saamme nähdä, että näiden molempien vastakohtien sisällä tapahtuu uusia ajatussuuntien haaraantumisia ja että syntyy runsas määrä omituisia elämänmodosteluja; samalla saamme nähdä, ettei mikään näistä suunnitteluista ole pelkän teorian ja mietinnän ulkonainen tulos, vaan että päin vastoin kullakin niistä on takanansa maailmanhistoriallisessa työssä osallisena olleet liikkeet ja aikaansaannokset.

Naturalistinen ja intellektualistinen elämänprobleemin ratkaisu

Kuta enemmän uskonnon ja immanenttisen idealismin maailmankuvat menettivät tenhoa, sitä enemmän luonto on kohonnut ihmisen koko maailmaksi ja samalla hänen omaksi olemukseksi, ei luonto sellaisena, mitä se itsessään on – sillä se on nykyaikain silmissä kokonansa luoksepääsemätön syvyys ja hämärä salaisuus –, vaan sellaisena kuin se ihmisestä käsin katsottuna, mekaanis-kausaalisen kokonaisuutena näyttää. Joskaan luonnontiede ei välittömästi vaadi tällaista luonnon ja maailman yhdenvertaisiksi asettamista, – tämä on naturalistisen filosofian tunnustus eikä luonnontieteellinen oppi –, luonnontiede on kuitenkin tämän ajatuskannan juurena ja nykyaikaisessa elämässä luonnontiede tukee tällaista katsomusta. Uuden ajan valistusunta esiintyi tekemällä jyrkän eron luonnon ja sielun välillä; kuta ankarammin uusiaika vaati sieluttoman luonnon tunnustamista, sitä kiivaammin se piti kiinni sielun subjektiivisesta olost. Mutta jo alunpitäen luonnon ääretön valtakunta oli kokonaisvaikutukseltaan yksityisiä, hajallaan olevia sieluja paljoo

voimakkaampi; lakkaamatta kasvaessaan täytyi tämän valtakunnan yhä enemmän ja enemmän vetää sielukin puoleensa; se ei ole vain osoittanut sielun olennaisesti olevan yhä enemmän ja enemmän riippuvaisen luonnollisista edellytyksistään vaan se on myöskin koettanut muodostaa sen sisäistä laatua itsestänsä käsin ja vihdoin viimein koettanut saada sen kokonansa kuulumaan vain avarampaan luotokäsitteeseen. Yhä voimakkaammaksi tuli aikojen kuluessa taipumus käsitellä kaikkea tiedettä luonnontieteenä ja kaikkea todellisuutta luontona. Ja jos vielä olikin jonkun verran eroa olemassa ja epäilystä tällaisen ratkaisun oikeutukseen, niin se näytti häviävän mekaanisen kehitysoopin esiintyessä, joka uskoi täysin voivansa sovittaa ihmisen luontoon ja vieläpä sisäistä yhteyttä ja sisäisiä voimia kokonansa vailla olevaan luontoon. Mutta nyt oli myöskin ryhdyttävää ja voitiin ryhtyä antamaan ihmiselämälle, joka ei ollut muuta kuin pelkkä palanen luonnonkulkua, pätevää sisällystä ja osoittamaan se elämisen arvoiseksi.

Ei ole kiellettävissä, että tällainen yritys, huolimatta yllämainitusta historiallisesta valmistuksesta, on jyrkässä ristiriidassa juurtuneen ajatustavan kanssa. Tähän ajatustapaan liittyi paljon sellaista, joka oli omiansa suosittamaan ihmisen mahdollisimman jyrkkää eroittamista luonnosta: siihen ei kehoittanut vain, jolleikaan oikeutettu, niin ainakin ymmärrettävä ihmisen itsetunto, vaan myöskin taipumus näin kohottamalla ihminen eri tasolle asettaa hänen toiminnalleen korkeat tarkoituserät ja antaa hedelmällisiä herätteitä; ylevää ja jaloa mielenlaatua osoitti se, että ajatukset ihmisestä olivat mahdollisimman suuret ja korkeat. Tämän ajatuskannan sisältämä vastustus on sen kumottava, joka ihmisen kokonansa asettaa luonnon puitteisiin ja käsittää hänen elämänsä pelkäksi luonnontapahtumiseksi. Mutta sellaiseen kumoamiseen hän voi ryhtyä siitä vakaumuksesta lähtien, että tuo vastustus on vain sisäisesti jo voitettun elämäntavan jälkikaikua. Tämä vakaumus antaa hänelle toiveita siitä, että se, mitä näennäisesti menetetään, on tuova mukanaan todellista voittoa. Tässäkin kaiken ratkaisee asian totuus, se jo olisi riittävä voittamaan kaikki ihmisen tuumat ja yritykset.

Mutta kuinka on tämän totuuden laita? Voiko tässä tarjottu elämäntapa käsittää ihmisen kaikki voimat ja kokemukset ja saada ne täysin soveltumaan hänen erikoisluonteensa mukaisiksi? Eittämättä tässä tarjolla olevalla elämällä yleisin piirtein katsottuna on suuret edut puolellaan ja niiden kautta valtava vaikutus nykyaikaisen ihmisen sieluun; kaikki pulmat, kaikki kaksinaisuus näyttää tässä poistuvan ja elämä muodostuvan mitä yksinkertaisimmaksi, suuret yhteydet ympäröivät ihmistä ja niiden elämään hän voi ottaa osaa, vankalla pohjalla on tällöin, kuten näyttää, hänen elämänsä, ja sitä johtaa varma välttämättömyys. Kaikki tähänastinen hämäryys näyttää häviävän ja koko olemassaolo astuvan kirkkaaseen päivänvaloon. Samalla tämä uusi elämä tuo nykyisissä elämänmuodoissa paljon työtä ja taistelua. On kysymyksessä sitkeä taistelu toiseen maailmaan uskovaa harhaluuloa vastaan. Samaten kuin tämä harhaluulo oli tunkeutunut kaikille aloille, samaten se on kaikilta aloilta perinjuurin poisperattava ja ne uuden ajatuskannan mukaan uudelleen muodostettava. Me tiedämme, kuinka suuresti tällainen vakaumus ja taisteluun vaatimus viehättää laajoja piirejä meidän aikoinamme ja kuinka se varsinkin saa puolelleen ylöspäin pyrkivät kansanjoukot, joille on aivan ominaista tehdä lopullisen pätevyyden vaatimuksella esiintyviä ratkaisuja tällaisten yleisvaikutelmien nojalla.

Pulma on edessä vasta seikkaperäisempään muodosteluun ryhdyttäessä; silloin saadaan pian nähdä, että naturalistinen maailmankatsomus ja sen edellyttämä ominainen elämänmuodostus myöskin asettaa elämälle määrättyt rajat; se sulkee pois paljon sellaista, mikä kuitenkin kenties on enemmän kuin vanhentuneiden ajatussuuntien jälkikaikua enemmän kuin pelkkää harhaluuloa ja taikauskoa. Elämä, joka kokonansa soveltautuu mekaanisen luonnonjärjestyksen puitteisiin, tuntee yksityisten olokohtien rinnakkaisuuden, mutta ei mitään kaikenkäsittävää yhteyttä, yhtyminen ei voi sen kannalta olla muuta kuin ulkonaista kokoonkasaamista ja yhteenasettelua, ei milloinkaan sisäistä yhteyttä, elämänkehkeäminen ei ole mitään muuta kuin olonalkaiden itsesäilytystä toisiaan vastaan, ja elämä kulkee kokonansa mekaanisissa vuorosuhteissa. Tämän rinnakkaisolon kiinteistä suhteista ei yksityisolion mitenkään ole mahdollista päästä irralleen, siinä määrin on kaikki elämä välillistä ja

sidottua, alkuperäisyydelle, omintakeisuudelle ja vapaalle ratkaisulle ei ole pienintäkään sijaa. Kaikki tapahtuminen on pelkkää tosiasiaa kulkua, kysymyksistä sellaisista kuin miksi? ja mitä varten? ei tahdota tietää mitään. Ei ole enää olemassa sellaisten arvojen vastakohtia kuin hyvä ja paha, vaan on kysymys enemmästä tai vähemmästä voiman määrästä.

Meidän päivinämme voi tuskin enää olla erimielisyyttä siitä, että ihmiselämä suuresti vastaa tätä kuvaa, että myöskin sielunelämä on paljoa enemmän luonnonelämän pelkkää kehittämistä kuin aikaisemmin osattiin otaksua. Mutta siitä on kysymys, tokko tässä onkin kaikki ja tokko se määrää koko elämän luonteen. Missä eläältä puuttuu kaikki sisäinen yhteys, kaikki sisästäpäin tulevat herätteet ja kaikki vapaus, missä elämä kokonansa muuttuu ulkokohtaisten suhteiden pelkäksi yhtymäksi ja soveltautumiseksi vaihteleviin olemassaolon ehtoihin, siellä ei ainoastaan, kuten onkin itsestään selvää, ole lopussa kaikki uskonto, siellä yhtä suurella välttämättömyydellä lakkaavat myöskin moraali ja oikeus, siellä täytyy tieteen ja taiteen muuttua yksityisten mielteiden ja aistimusten rinnakkainsattumiseksi, siellä käsitteet sellaiset kuin persoonallisuus, luonne, mielenlaatu käyvät pelkiksi puheenparsiksi, harhaluulon ja taikauskon tuotteiksi yhtä hyvin kuin uskonnolliset vakaumukset. Ja mikä tehtävä jää tässä piirissä inhimilliselle toiminnalle, jos enää ollenkaan voi puhua tehtävästä ja toiminnasta? Luonto sekä ihmisessä että hänen ulkopuolellaan kulkee omaa varmaa latuaan, pakoittavat vietit ovat suuntaamassa kaikkia liikkeitä, oikeastaan ihminen ei toimi, vaan hänessä tapahtuu jotakin, joka hänelle on pohjaltaan vierasta. Hänen tajuntansa voi vain olla mukana ja katsella, mutta ei tarttua asiainkulkuun ja sitä uudestaan muodostella. Näin tulisi ihminen ja hänen sielunelämänsä pelkäksi katselijaksi, oikean todellisuuden varjoksi, jolleivät oman olemuksen piiristä kohoavat erhtykset ja harhaluulot vaatisi häntä työhön ja taisteluun. Tämä taistelu, taistelu luonnon yläpuolelle pyrkivää ihmistä vastaan, taistelu taikauskoa ja inhimillistä luulottelua vastaan jää tämän naturalistisen elämän ainoaksi liikkeenvirittäjäksi. Jos voitto olisi jo saavutettu, valistus täydellinen ja ihminen palautettu oikeaan asemaansa luonnon keskuudessa, niin eipä ole silloin nähtävissä, mitä hänelle enää jäisi tehtävää. Elämä olisi tällöin saatettu sisäiseen lepotilaan, ja kaikki muu jäisi luonnon eikä ihmistahdon suoritettavaksi. Näin ollen tulisi pyrkimyksen korkeimmaksi päämääräksi kaiken henkisen elämän poistaminen.

Voiko ihminen semmoisena, miksi maailmanhistoriallinen työ on hänet tehnyt, tällä tavoin palata luonnon tasolle, luopua kaikesta, mikä on häntä siitä eroittamassa, ja tällöin uskoa saavuttaneensa oikean olemuksensa, onnellisuusvaatimuksensa tyydytetyksi? Me sitä tuskin uskomme, me emme sitä jo senkään vuoksi usko, että luontoon palaamisen vaatimus todistaa olennaisesti toisenlaatuista sielullista elämää, kuin mitä pelkkä luonto voi itsestään kehittää. Miksikä naturalisti sellaisella innolla ja mielenhehkulla vaatii ihmistä palaamaan luontoon ja miksikä hän elämänsä päätehtäväksi asettaa tämän tarkoituksensa saavuttamisen? Tokihan siksi, että hän uskoo tällaisen palaamisen ihmisen onnellisuudelle ja oman pyrkimyksensä totuudelle välttämättömäksi. Mutta voiko hän suunnitella ja tavoitella sellaisia päämääriä yhdeksi yhteydeksi käsittämättä sekä pyrkimyksen esinettä että itse pyrkimystä ja eikö elämä samalla kehitä itsestään esille, kohoten yksityisten olokohtien kosketusta ylemmäs, sisäisyyttä? Eikö lisäksi käsite totuus jo olennaisesti sisällä pelkän tosiasiallisuuden rajain yli siirtymistä? Se joka vaatii totuutta ja sitä tavoittelee, on enemmän kuin pelkkä palanen luontoa. Myöskin totuuteen ja onnellisuuteen pyrkimisessä kohoaa ihmisolemuksen syvyydestä jyrkkiä ristiriitoja, jollaisia luonnon yhtämittäisyys ei tunne eikä voi sietää. Kun naturalisti ei havaitse, että hänen oma menettelytapansa särkee ja kumoaa hänen teoriansa, niin se vain osoittaa, kuinka itsestään ymmärrettävä hänelle on sisäisen maailman ja henkisen elämän olopiiri, joka on tulos koko historiallisesta kehityksestä. Sillä yhä enemmän ja enemmän se on vastoin aistillista luontoa rakentanut ihmiselle oman valtakunnan aistimellista luontoa vastaan; tästä valtakunnasta käsin ja siinä hän myös kokee luontoa. Nykyaikana luonto kyllä on saanut paljoa suuremman merkityksen inhimilliselle hengenelämälle ja tämä elämä on osoittautunut olevansa paljoa läheisemmin luontoon kiedottuna kuin varhaisempina aikoina, mutta siitä huolimatta se ei mitenkään muutu pelkän luonnon aikaansaannokseksi; jos se siksi muuttuisi, niin olisi silloin

mennyt sekä kaikki kulttuuri että kaikki tiede kuin myös sisäisesti yhtenäisen vakaumuksen mahdollisuus. Ja sellainenko asiointi, joka sitä enemmän tuhoaa itseään, kuin johdonmukaisemmin se itseään kehittää, jonka sisällys ja muoto ovat keskenään jyrkässä ristiriidassa, senkö tulisi antaa meidän elämällemme ja sen pyrkimykselle tarkoitus! Miltä näyttää tämä naturalismin niin innokkaasti ja hartaasti ihmiskunnan omaksuttavaksi ylistämä elämä yleisesti katsottuna? Ihmiselämän piiri mitättömän pieni äärettömän kaikkeuden rinnalla ja sen keskellä ypöyksiänsä, ihmisen tekeminen ja tekemättä jättäminen aivan yhdentekevää tuon kaikkeuden edessä, ihmisessä itsessään ei mitään sisäisen yhteyden mahdollisuutta, ei mitään keskinäisen rakkauden ja kunnioituksen mahdollisuutta, ei mitään luonnonviettien pakon voittamismahdollisuutta, kaikki toiminta elämänsäilytyksen painon alaista, joka vie meidät yhä ankarampaan taisteluun toisiamme vastaan, taisteluun, joka ei kykene antamaan minkäänlaista sisäistä voittoa, minkäänlaista sisäistä tulosta; kaikkien näiden kieltämysten etujen rinnalla yksinomaisena aikaansaannoksena vapautus harhaluulosta ja taikauskosta, ihmisen ja luonnon yhteenkuuluvaisuuden täydellinen oivaltaminen. Mutta kuinka korkealle sitten arvioikin tällaisen valistuksen, niin voiko se ihmistä jalostaa, auttaa häntä sisäiseen vaurastumiseen ja hänen henkisen erikoisluonteensa kehittämiseen, kartuttaa hänen voimiaan, saattaa hänet suhteeseen toisiin samankaltaisiin olentoihin tai maailmankaikkeuteen, antaako se hänelle yleensä tilaisuutta minkäänlaiseen itsenäiseen toimintaan? Ja voiko ihmiselämä ilman tätä kaikkea olla elämisenarvoinen? Se voi olla sitä ainoastaan sille, jolla on vain hyvin vähäiset vaatimukset, tai joka katkaisee ajatuksenjuoksunsa keskitehien, tai yhtämittaa täydentää omat väitteensä juuri sillä tai kierrättää juuri siihen, jonka oikeutusta samalla mitä suurimmalla innolla vastustetaan. Ken ajattelee loppuun saakka, hän voi maaliin päästyään löytää vain pelkän tyhjyyden, hän ei mitenkään voi välttää perinpohjaista elämänkieltämistä, hänen täytyisi lopulta päätyä täydelliseen epätoivoon. Vain taisteluntuoksina kilvoittelussa sitä vastaan, mitä naturalismi väittää harhaluuloksi ja taikauskoksi, voi ihmiselle uskotella, että hän pääsee kohoamaan yli oman tyhjyytensä ja kykenemättömyytensä minkäänlaiseen henkiseen luomistyyöhön.

Naturalismi ei siis kykene ratkaisemaan elämänprobleemia. Mutta vastarintaa vaille olemme tähän saakka jättäneet sen väitteen, että sillä on puolellaan meitä välittömimmin lähellä oleva maailma; niin kauan kuin tämä väite jää vaille vastustusta, voi kaikki se, mikä johtuu tuloksena henkisestä työstä, näyttää vain toisarvoiselta ja jälkeinpäiseltä. Mutta onko juuri nykyajan pohjalta katsoen niin varmaa ja ratkaistua, että aistillinen olemassaolo muodostaa elämän välittömimmän ja lujan perustuksen? Varmasti tämä olemassaolo on ihmiselle välittömin ja epäilemättömin, niinkauan kuin hän kokonansa antautuu aistillisten vaikutelmien ja tuntemusten valtaan, niinkauan kuin hän ei ajattele, niinkauan kuin hänen ajattelunsa ei kohoa sidonneisuudestaan itsenäisyyteen. Lisäksi myöskin inhimillinen ajattelu yhä vielä jää epäitsenäiseen asemaan; se ei sellaisenaan suinkaan kohoa luonnon puitteiden yläpuolelle. Kokemus osoittaa meille runsasta älyllistä kehitystä jo näidenkin puitteiden sisäpuolella; viisautta, viekkautta, taitavuutta j.n.e. ei todellakaan puutu eläimelliseltä eläimeltä. Mutta kaikki älyllinen aikaansaannos ei tässä ole enempää kuin puolustuskeino ja ase luonnollisen itsensäilytyksen palveluksessa, se edistää yksilön tai lajin pysyvyyttä, se ei johda yläpuolelle luonnon viettielämän uusille urille ja omiin tarkoituseriin. Tällaisen rajoituksen vallitessa äly jää pelkäksi ruumiillisten etujen vastikkeeksi; minkä toiselle olennolle tarjoaa voimakkaan ruumiin turva, toiselle notkeus ja vikkelyys, sen voi toiselle tarjota hänen viekkautensa ja älykkäisyytensä. Näin on laajoin piirtein katsottuna myöskin ihmisen laita; hänen älynsäkään ei ensikädessä ole enempää kuin välikappale olemassaolon ankaraa taistelua varten. Mutta se ei ole sitä kokonansa, vaan ihmisessä tapahtuu käänne siihen suuntaan, että ajattelu hänessä kykenee ponnistautumaan erilleen tuosta sidonneisuudestaan, asettautumaan vastakohdaksi aistilliselle olemassaololle ja asettamaan tämän kokonaisuudessaan levollisen tarkastelunsa alaiseksi. Niin vähäpätöiseltä kuin ajattelu ensiksi tässä itsenäistymisessään näyttääkin, niin tuo aluksi mitätön kipinä kykenee sytyttämään valtavan tulen, joka voi kasvaa äärettömäksi ja sulattaa aistillisen olemassaolon jäisen jäykkyyden. Ei ole kiellettävissä, ettei tässä ole tällainen perustavaa laatua oleva käänne.

Ihminen ei ajattele vain luonnon sisäpuolella, vaan itse luonto on hänen ajatustoimintansa esineenä, hän tekee sen itselleen probleemiksi, hänellä on kokemus maailmasta ja samalla hän kohoaa sen yläpuolelle. Tämä ei olisi hänelle mitenkään mahdollista, jos hänen ajattelunsa olisi pelkästään passiivista ja epäitsenäistä laatua oleva kyky. Samalla kuin tuo mahdollisuus jo todistaa itsenäistä toimintaa, samalla siinä ilmenee olennaisesti toisenlainen elämä kuin mikä luonnon alalla on tarjolla. Silminnähtävästi on tästä käänteestä seurauksena asiain muuttuminen siihen suuntaan, että tästä lähin ajattelemisen tulee elämän lähtökohdaksi, sen ensimmäiseksi olokannaksi; voitonriemuisalla voimalla ja sille itsestään kuuluvana ominaisuutena ajattelu vaatii itselleen tosi välittömyyden ja myöntää pätevyyden vain sille, mikä sille vakuuttavasti on osoittanut itsensä. Näin ajattelu muuttuu kaiken mitaksi ja tuomariksi, aistillinen olemassaolo astuu tällöin syrjään, se menettää niin sanoaksemme kouraantuntuvaisuutensa ja muuttuu vaikeaksi käsitteeksi, se alenee pelkäksi ilmiöksi, jonka todellisen sisällyksen ensin on osoitettava itsensä ilmeiseksi. Näin ei tapahdu vain yksilössä, vaan aistillisen olemassaolon yläpuolelle kohoutuminen ja elämän suunnan kääntyminen käy läpi koko ihmiskunnan, se on kaiken kulttuurin sekä edellytys että tulos. Sillä mitenkä olisi päästävässäkään mihinkään kulttuuriin, mitenkä voisi syntyäkään ajatus sellainen kuin kulttuuri ilman ajatustoiminnan itsenäistymistä erilleen aistillisuuden vaikutuksesta ja ilman tämän niihin kohdistuvaa vastavaikutusta?

Nyky aika todistaa erikoisella selvyydellä ajatustyön yhtämittaista eteenpäinkulkua ja siitä aiheutunutta olemassaolomme toisenlaiseksi muuttamista. Tässä ajattelu ylpeänä ja rohkeana asettuu maailman rinnalle, kehittää omasta luonnostaan asiain ytimiin käypiä vaatimuksia ja pitää mitä suurimmalla tarmolla kiinni siitä, että koko olevaisuus muodostuisi niiden mukaan. Tämä muuttaa luotteitansa myöten koko elämän verraten siihen, mitä se varhaisempina aikoina on ollut. Sillä nykyänsä ajattelu kevein siivin rientää edellä, tuomalla esiin aatteita ja periaatteita se ravistelee elämän olevasta olotilasta hereille ja koettaa osoittaa sen ilmiöt sisäisestä välttämättömyydestä kohonneiksi. Nykyajan liikkeille antaa niiden valtaavan voiman ja rajun intohimon etupäässä se, että niissä taistellaan periaatteiden toteuttamisesta; vieläpä pyrkimykset aineellisen hyvinvoinnin korottamiseksi valtaavat ja vallitsevat mielet etupäässä aatteillaan ja periaatteillaan. Ajatuksen maailma se siis kannattaa ja vallitsee aistillista olemassaoloa.

Ei ole kiellettävissä, että ajattelun kehityksessä kulkee mahtava elämänvirtaus koko ihmiskunnasta lähtien yksilön sieluun saakka, tämä virtaus joutuu mitä jyrkimmin naturalistista suuntaa vastaan, toisen puolustaessa oikeuksiaan toistansa vastaan elämää vedetään vastakkaisiin suuntiin, se joutuu aivan erilaisten virikkeiden alaiseksi ja koko sen olemus järkytetyksi.

Luonnossa, sellaisena kuin se vallitsee nykyajan ihmistä, meitä kohtasi pelkän ja sokean tosiasiallisuuden valtakunta, tätä tosiasiallisuutta tulee naturalismin vakaumuksen mukaan kaiken inhimillisen toiminnan noudattaa, tieteenkään tehtävänä ei ole selvittely vaan kuvailu. Ajattelu sitä vastoin tahtoo luoda sisällyksensä omasta työstään tai ainakin sen avulla päästä perille; siksi sen täytyy pitää kiinni selvittelystä ja päätelmien tekemisestä, se koettaa esiintyviä tosiasioita jaoitella ja uudelleen muodostella, se ei milloinkaan ole tunnustava tällaisessa työssä löytämiänsä rajoja lopullisiksi. Luonnon jäykän tapahtumainketjun ulottamisesta elämän kaikkeuteen koituu sille täten kiusallinen este, vieläpä sisäinen tuhoutuminen; ainakin täytyy ajattelun nähdä pulmallinen ristiriita siinä, että ihmisen hämäräperäisen pakon vaatimuksesta täytyy nimittää määrättyä osaa todellisuudesta omakseen, omaksi minäkseen, seurata sitä sekä ilolla että surulla, kärsiä oman olemuksensa seuraukset, ilman että hän mitenkään on tässä kaikessa osallisena omalla toiminnallaan, omalla ratkaisullaan. Sillä ollessaan pelkkä luonnonolento ihminen näyttelee vain hänelle osoitettua osaa. Mutta ajattelevana olentona ihminen ei voi elämänsä ja oloansa katsella eläimen naivisuudella, hän ei voi luopua vertailemasta, aprikoimasta ja kysymästä, ja jollei hän saa mitään vastausta, niin hänen täytyy tuntea itsensä syvästi nöyryytetyksi. Jo tällaisia problemeja ja ristiriitoja synnyttäessään ajattelu osoittautuu itsenäiseksi voimaksi vastoin koko luontoa.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.